

SOHA NEM TUDOD, MIKOR HANGZIK EL
AZ A KINCSET ÉRŐ MONDAT,
AMI ESETLEG A FILM CSÚCSPONTJA LESZ

– *Magyarosi Sándor beszélgetése Spitzer Judittal,
a Gróf Bánffy Katalin. Erdélytől Marokkóig című
dokumentumfilm rendezőjével*¹ –

– *Arra kérnélek, bevezetőként mondj néhány szót magadról, illetve arról,
hogyan mivel foglalkozol.*

– *Televíziós műsorvezető-szerkesztő vagyok, jelenleg a román televízió kolozsvári területi stúdiójánál dolgozom. Körülbelül huszonöt-huszonhat éve vagyok a szakmában: ebből tizenegy évet a Duna Tv, illetve a Magyar Televízió tudósítója voltam, és tizenöt éve dolgozom a jelenlegi munkahelyemen. Itt egy napi közszolgálati műsort készítünk különféle témákról *Erdélyi Figyelő* címen.*

– *Hogyan kerültél kapcsolatba Bánffy Miklóssal, illetve Bánffy lányával, akiről aztán dokumentumfilmet is készítettél?*

– *Amint említettem, tizenegy évig voltam a Duna Tv és az MTV tudósítója. Ebben az időszakban a kolozsvári Video Pontesnél Marius Tabacu volt a stúdióvezetőm. Róla tudni kell, hogy igen sokoldalú ember volt: német óvodába járt, kitűnően beszélt magyarul, a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémián szerzett diplomát zongora szakon, dolgozott műfordítóként és filmrendezőként, a kommunizmus idején pedig a kolozsvári ellenzéki értelmiség egyik igen jelentős alakja volt. Nem csupán a munka kötött össze bennünket: talán nem túlzás azt mondani, hogy barátok voltunk. Marius fordította le román nyelvre Bánffy Miklós Erdély-trilógiáját. A regényt is az ő hatására olvastam el, és tulajdonképpen így kerültem először kapcsolatba a Bánffyakkal, az irodalmon keresztül. Nem sokkal ezután találtam rá Bánffy Katalin *Ének az életből*² című könyvére, amelyben Bánffy lánya tulajdonképpen*

1 A teljes dokumentumfilm interneten is megtekinthető az alábbi linken: <https://www.facebook.com/100050001168484/videos/293144719734701>

2 Bánffy Katalin: *Ének az életből*. Budapest, 2014, Helikon.

életének első huszonöt évét idézi fel, és az is nagyon tetszett. Innen már egyenes út vezetett oda, hogy megkeressem azt a kötetet is – mivelhogy valamivel korábban már hallottam róla –, amelyben Marosi Ildikó az apa és lánya közötti levelezés egy részét tette közzé.³ Gyönyörű ez a levelezés: Bánffy Miklós és Bánffy Katalin is kiváló írói vénával rendelkezett. A grófnő kapcsán ez nyilván kevésbé ismeretes, de olyannyira így van, hogy maga az apja is biztatta: írjon, mert van hozzá tehetsége.

De visszatérve a kérdésre: végigolvastam az említett könyveket, és roppant kíváncsi lettem Bánffy Katalinra. Pedig itt nálunk Erdélyben azért hallottam olyan hangokat is, hogy miért kellett elmennie Marokkóba, miért nem volt képes itthon maradni? Bánffy Miklós kapcsán ugyan tudtam Szilvássy Caroláról is, de nekem határozottan Katalin volt a rokonszenvesebb, inkább ő fogott meg. Az elevensége, az életigenlése, a rátermettsége, és hogy egy annyira bűbajos, erős, különleges ember. Amikor az apjával való levelezését és a visszaemlékezését elolvastam, elhatároztam, hogy meg fogom keresni Marokkóban, és amint ezt eldöntöttem, heteken belül megkaptam az engedélyt a kiutazásra.

Az igazgatónk, aki egyébként román nemzetiségű, nagyon nyitott volt a témára – egyszerűen fantasztikus ötletnek tartotta, hogy én ezt meg szeretném csinálni –, és azonnal igent is mondott rá. Mindezt persze még Bukarestnek, a központnak is jóvá kellett hagynia, de ők is elég gyorsan engedélyezték, hogy három napot forgathassak Marokkóban. Kezünkben volt a repjegy, a tangeri szállás lefoglalva, de ne képzelje senki, hogy itt egy több fős filmes stábról van szó: az operatőrrel ketten cipeltük az állványokat, a kábeleket, a lámpaszettet – egyszóval mindent. Már csak az külön filmtéma lehetne, hogyan hurcoltuk végig mindezt a felszerelést és a kamerákat az arab világon, ahol egy taxiba sose tudsz egyből beszállni, mert mindegyikből legalább öt arab lóg ki. A sofőrök kedvesek voltak, szívesen megálltak, de hát túl sok volt nálunk a cucc. Ilyen értelemben a filmünk ritka példája annak, hogy mindössze három nap alatt, szinte nulla költségvetésből hogyan lehet mégis összehozni egy ilyen produkciót. A néző nyilván csak a végeredményt látja és nem azt, hogy mennyi pénzből, milyen körülmények között készült el, ráadásul a filmes műfajban nincs

3 Marosi Ildikó: *Bánffy Miklós estéje*. Kolozsvár, 2017, Polis.

lábjegyzet, hogy mindezt odaírassuk neki. Szerencsére a grófnó nagyon izgalmas egyéniség; az ő bája valamelyest még a képi világ hiányosságait is ellensúlyozni tudja.

- *Miután maga az ötlet megszületett, hogyan sikerült felvenni a kapcsolatot Bánffy Katalinnal?*

- Megkerestem Szebeni Zsuzsát, aki amellet, hogy a sepsiszentgyörgyi Liszt Intézet vezetője, Bánffy Miklós életének egyik szakértője is, illetve Hegedűs Csillát, aki a bonchidai Bánffy-kastély felújítását vezeti, és rengeteg oktatási és kulturális programot szervez ott – tulajdonképpen neki köszönhető, hogy sikerült a kastélyt ilyen gyönyörű állapotba hozni, amilyenben most van. Ők segítettek a grófnó lányainak az elérhetőségével. A grófnó már akkor kilencvennyolc éves volt, nagyothalló, nem lehetett csak úgy rácsörögni. Először tehát a New Yorkban élő lányával, Nicolette Jelennel beszéltem, és ő kért engedélyt számomra, hogy hívhassam. Ezt követően lezajlott az első telefonbeszélgetés. El se tudom mondani, mennyire izgultam, meg még kiabálnom is kellett, mert hát Bánffy Katalin már nagyon idős. Persze ez nem úgy megy, hogy felhívod, kicsöng a telefon, és rögtön ő szól bele. Először az arab bejárónője vette fel, ugyanis a arab világban – akárcsak annak idején Bonchidán – ötfős kisegítő személyzet dolgozik a háztartásában. Nos, felveszi az arab cseléd, aki egy kukkot nem beszél angolul, viszont amint rájött, kit keresek, odatolták a grófnót a kerekesszékeben a telefonhoz. Akkor még kilencvennyolc éves volt, de olyan erőteljes, étellel teli hangon szólt bele, hogy meg is lepődtem. Zavaromban először kedves Katalinnak szólítottam. Erre néhány másodpercig csend volt – lódult is velem kettőt a világ, hogy itt valamit nagyon elszúrtam –, aztán nagyon határozott hangon közölte: hölgyem, megengedem, hogy grófnőnek szólítson. Végül aztán nagyon kedves volt és mondta, hogy természetesen vár. Ezt se úgy képzeld, hogy megbeszélünk egy időpontot, odamegyek, amikor szeretnék, felszerelem a technikát, és elkészítjük az interjút. Kijelentette, hogy pontban 12.30-kor legyek ott, mert akkor szokott étkezni. Magyarán én tulajdonképpen egy ebédmeghívást kaptam, és ehhez kellett igazodnom. Azért is izgultam, mert hallottam, hogy amennyiben valaki nem tetszik neki, nem sokat udvariaskodik, hanem egészen egyszerűen kidobja az illetőt. Tehát az a veszély is fennállt, hogy szóba se áll velem. Gondold

el, mi lett volna, ha így alakul: teljesen kárba veszett volna az egész marokkói utam. Szerencsére végül nem ez történt.

- *A kiutazást illetően a grófnővel vagy a bukaresti főnökséggel egyeztetett előbb?*

- Először nyilván azt kellett elérnem, hogy Bánffy Katalin fogadjon, és csak utána kértünk engedélyt a kiutazásra. Az az igazság, ha a tévé nemet mond, én saját pénzemre is elmentem volna, hiszen a grófnő már készült a fogadásunkra, és én képtelen lettem volna azt mondani neki, hogy sajnálom, mégsem mehetek. Azért is igyekezni kellett, mert a korára való tekintettel nem mertem úgy gondolkodni, hogy majd beütemezzük jövő nyárra, vagy amikor majd időm lesz. Úgy éreztem, minél hamarabb kell lépni, míg ő még ennyire eleven, ennyire élénk – mégiscsak egy kilencvennyolc éves hölgyről van szó. Egyébként épp ezekben a percekben tölti a kilencvenkilencedik életévét, mikor mi beszélgetünk. Véletlenül pont jókor készül ez az interjú.

- *Az az igazság, hogy szándékosan ütemeztem ezt a beszélgetést éppen június 5-ére. Miután a grófnő beleegyezése megvolt, mennyi időbe került engedélyeztetni a kiutazást?*

- Két hétbe. Nagyon gyors és ügyes volt a kolozsvári román televízió, és Bukarestből is azonnal jóváhagyták, úgyhogy e tekintetben egy szavam nem lehet. Egy kisebbségi szerkesztőség számára engedélyezni egy marokkói utat... nem is hiszem, hogy erre korábban lett volna példa. Viszont ettől a perctől megkezdődtek a bonyodalmak. Mindez a Covid-járvány alatt zajlott, és én egy bizonyos operatőrrel szerettem volna kiutazni. Nem mindegy, kivel dolgozol együtt, és vele már összeszoktunk; pontosan tudtam, hogyan filmez. Csakhogy az emberemről kiderült, hogy nincs beoltva, és emiatt nem hagyhatja el az országot. A probléma úgy oldódott meg, hogy mellém rendeltek egy másik operatőrt, aki tulajdonképpen nem is operatőr, hanem a román televízió egyik vágója. Egy nagyon tehetséges fiatalember, nyilván filmezett is már korábban, volt operatőri múltja, sőt Amerikában is dolgozott néhány évet, de a tévénél vágóként van alkalmazásban. A helyzet tehát valahogy így nézett ki: egy olyan operatőrrel megyek el Afrikába egy magyar grófnőhöz dokumentumportrét forgatni, aki nem beszél magyarul, és tulajdonképpen vágó. Na most, egy ilyen

produkcióban minden szó, minden gondolat fontos. Nem egy előre megírt forgatókönyvből dolgozol, nem játékfilmet csinálsz, a kamerának folyamatosan forognia kell. Az operatőrnek is rá kell hangolódnia az alanyra, mert soha nem tudod, mikor hangzik el az a kincset érő mondat, ami esetleg a film csúcspontja vagy legszebb mozzanata lesz. Talán mindezek tükrében érthető, hogy mennyire nehéz volt egy olyan emberrel dolgozni, aki egyszerűen egy kukkot nem értett abból, amit filmeznie kellett. Fél szemem a grófnőn volt, fél szemem meg az operatőrön, és éppen csak nem rugdostam a lábát az asztal alatt, nehogy kikapcsolja a kamerát, mikor például azt hitte, hogy most csak kávézunk – holott néha pont kávézás közben hangzanak el a legjobb mondatok. Majdhogynem elmeséltem neki a teljes Bánffy-trilógiát – illetve oda is tettem, hogy kezdje olvasni a Marius Tabacu-féle fordítást –, de ettől még szegény a beszélgetésből ugyanúgy nem értett semmit. Tehát embertelenül nehéz körülmények között forgattunk, és még csak nem is ez volt az egyetlen bajunk. Filmes ismerősök szokták mondani utólag, hogy lehetett volna ezt szebben is filmezni, és ez igaz is. Csakhogy amikor mi a lámpaparkot felszereltük, amitől a villában valóban gyönyörű lett a világítás, láttam a grófnő szemén, hogy rettenetesen zavarja a reflektorok fénye. Erre az iránta való tiszteletből azonnal kikapcsoltunk mindent. Egy másik aspektus: általában az ilyen interjúk egy jellegzetes, felcsíptethető mikrofonnal készülnek – nos, azt sem tettük fel, mert a grófnőt szemmel láthatóan feszélyezte volna. Igyekeztünk figyelni ezekre a dolgokra, főként azért, hogy otthonosan érezze magát a helyzetben, és nyugodtan, szabadon beszélgethessen velem. Azt hiszem, végül ezek az apróságok miatt egyáltalán nem is volt kényelmetlen számára, hogy filmezzük: az egésznek inkább olyan hangulata lett, mintha csak társalognánk. Képileg ez egyértelműen a film rovására ment, viszont a grófnő lénye így gyönyörűen előtérbe került.

- Mielőtt továbbmennénk, lépünk vissza kicsit. Hogyan sikerült bejutnotok az országba, illetve hogyan szereztetek forgatási engedélyt?

- Nem is tudom, egyáltalán merjek-e erről beszélni. Induljunk onnan, hogy én voltam a gyártásvezető, a szerkesztő, az asszisztens – tulajdonképpen egy személyben minden. Az izgalmak akkor kezdődtek, amikor a barcelonai repülőtéren lekéstük a tangeri járatot. Az történt,

hogy átszállásnál kiléptünk a tranzitónából, spanyol felségterületre kerültünk, onnan pedig csak úgy engedtek újra becsekkolni, hogy előbb elvégeztek rajtunk egy Covid-tesztet. Amíg vártunk az eredményre – körülbelül egy órába telt, hogy megkapjuk –, a repülőnk elment. Őrület volt: ott zokogtam a repülőtéren és könyörögtem, hogy engedjenek becsekkolni, de nem lehetett. Egy adott pillanatban úgy nézett ki, hogy Casablancába kell repülnünk, de aztán segítettek Kolozsvárról, és így végül megérkeztünk Tangerbe, ahol rögtön jött a második ájulás: tudatosodott bennünk, hogy itt vagyunk egy muszlim országban, ahol dokumentumfilmet szeretnénk készíteni, de tulajdonképpen nincs forgatási engedélyünk, ráadásul nekem korábban le sem esett a tantusz, hogy ezt is el kellene intézni. Mivel – mint említettem – a gyártásvezető is én voltam, nem kérdés, hogy ezért engem terhel a felelősség, de miközben forgatókönyvet írtam és az interjúra is kellett készülnöm, a nagy kapkodásban egyszerűen kiment a fejemből a dolog.

Úgy jutottunk át a határon, hogy én azt neked el nem mondom. Óriási állványok voltak nálunk, három kamera, kábelek, akkumulátorok, lámpák – csupa olyan felszerelés, amiről egyértelműen látszott, mire való. Nem volt mit tenni: egészen egyszerűen mosolyogtam és hazudtam. Eljátszottam a stupid tourist-ot, a hülye nőt, aki ennyire szereti, hogy filmezik vagy fényképezik. Azt mondtam, azért viszem magammal ezt a szegény operatőrt, mert hát én ilyen vagyok. Mindent bevettem, hogy beengedjenek, de azt hiszem, mire sikerült, legalább öt kilót fogytam az izgalomtól. Nem tudom, jó ötlet-e ezt elmondani, de tulajdonképpen illegálisan filmeztünk Marokkóban. Nem volt filmzési engedélyünk.

– *Már a megérkezésetek napján megkezdtétek a forgatást?*

– Nem, csak másnap, de az sem zajlott le bonyodalmak nélkül. A grófnő fél egyre várt, és mi a megfelelő időpontban hívtunk is egy taxit a szállodához. Nem számoltunk viszont azzal, hogy az arab taxisok mindig késnek – de nem tíz percet vagy tizenötöt, mint máshol, hanem félórát, negyvenöt percek. Ráadásul ehhez még mosolyognak is: ők ráérnek. (Amúgy isteni ez az arab mentalitás, nem stresszelik magukat. Ezt kéne valahogy eltanulnunk.) Velük ellentétben én viszont nagyon izgultam, hogy már az első alkalommal elkésünk, miközben nekünk a grófnőnél már meg is terítették az orosz katonák elől

elmenekített családi ezüstrrel. A lényeg az, hogy bár késve, de végül megérkeztünk, és óriási szerencsém is volt: már az első pillanatban megkedveltük egymást, és nem utasított el. Bánffy Katalin egyébként egy villában lakik, ami a Gibraltári-szorosra néz. A teraszról látszanak a spanyol partok. Egyik, Bánffy Miklósnak küldött levelében említést is tesz erről: az a sáv a horizonton, írja, már Európa, és látványa az otthoni tájakra emlékezteti. Azokra a tájakra, ahová ő már nem mehet vissza.

De visszatérve a kérdésre: nyilván én nem feltétlenül akartam volna ebédelni, mert számomra az lett volna a fontosabb, hogy a munkát elvégezzük. Amikor a film ötlete megfordult a fejemben, azt is gondoltam, hogy megérkezünk és hozzáfogunk ismerkedni, dolgozni, de végül tiszteletben tartottam az ő kérését, és ez jó is volt, mert az egész találkozás tulajdonképpen úgy nézett ki, mintha egy arisztokrata hölgy vendéget fogadott volna mondjuk a világháborút megelőző időkben. Tehát megérkeztem, leültünk a teraszra, én pedig átadtam a Székelyföldről hozott cseresznyekompótot. Mivel tudtam, hogy ez a gyümölcs a kedvence, megkértem édesanyámat, küldjön Sepsiszentgyörgyről egyet, ha maradt még belőle, mert Marokkóban nem lehet kapni. Ez igen jó ötletnek bizonyult – imádtá. Megittunk egy kávé is, kicsit csevegtünk – úgy, ahogy illik. A szimpátia, az egymásra hangolódás szerencsére szinte azonnal kialakult. Aztán fogott egy B. K. monogramos ezüstcsengőt és megrázta (ez a jelenet a filmben is látható). Mondanom sem kell, a csengőnek is van története: még Bonchidáról hozta el, és valamikor a dédanyjáé, Bethlen Katáé volt. A csengetésre természetesen megjelentek a háztartási alkalmazottak, a grófnő pedig mondta, hogy ebédidő van, helyet kell foglalni az asztalnál. És megebédelünk – amint említettem már, az evőeszközök abból az ezüstkészletből származtak, amit az oroszok elől menekítettek el, és ami végül Marokkóba is elkísérte a grófnőt.

– *Az olvasók kedvéért, akik még nem látták a filmet, röviden mondd el, hogyan került Bánffy Katalin éppen Marokkóba.*

– Igen, ez fontos. Bármilyen furcsának is tűnik, sokan kédezték tőlem, hogy miért kellett kimennie oda, miért nem maradt itthon. Az igazság az, hogy nem jókedvében ment el. Kezdődött azzal, hogy a háború végén a visszavonuló német csapatok tizenhét teherautónyi értéket vittek el a bonchidai kastélyukból, az épületet pedig felgyújtot-

ták. A pusztítást a bevonuló orosz alakulatok tették teljessé. Bánffy Miklós ebben az időszakban a lányával és feleségével, Váradi Aranka színésznővel együtt Budapesten tartózkodott, de amint újra lehetett utazni, azonnal elindult Kolozsvár felé (nyilván ez csak akkor volt lehetséges, mikor a front már Budapesten is túlhaladt). Bánffy Katalin azt meséli, embertelen körülmények között, marhavagonokban jutottak el Kolozsvárig, ahonnan a gróf azonnal indult volna ki Bonchidára, hogy megnézzé, milyen állapotban van a kastély, a lánya viszont nem tartott vele. Azt mondta, képtelen lett volna az akkori meggyalázott állapotában viszontlátni azt az otthont, ahol felnőtt. Mivel akkor már lehetett tudni, hogy le fogják zárni a határt, Bánffy a lányát és a feleségét visszaküldte Budapestre, ő maga viszont Kolozsváron maradt, hogy mentse Bonchidáról, ami menthető. Nem is gondolták, hogy akkor látják egymást utoljára, hogy szét lesz szakítva a család. Katalin munkát vállalt Pesten – ez is egy érdekes fejezete az életének, ugyanis az ő helyzetében felnőtt fiatal nőként ez volt az első eset, hogy neki magának kellett megteremtenie a megélhetését, és rendkívül büszke is volt rá, hogy ez sikerült neki. Itt ismerkedett meg a férjével is, a felvidéki származású Ted Jelennel, aki katonai – pontosabban haditengerészeti – attaséként tartózkodott Budapesten. A férjét valamivel a házasságkötésüket követően áthelyezték Marokkóba, és Katalin számára nem is volt kérdés, hogy vele megy Casablancába. Egyébként gyönyörű, ahogy az apjával való levelezésében a grófnő Afrikának ezt a részét bemutatja: akár egy újabb filmet is lehetne készíteni belőle.

- *Vannak olyan levelek is, amelyek például be se kerültek a te filmbe?*

- Nagyon sok. A grófnő és a lányai is megkedveltek, és miután hazajöttem Marokkóból, engedélyezték, hogy megnézzem a Bánffy-hagyatéknak azt a részét is, amelyet a budapesti Ráday levéltárban őriznek, és amelynek a nagy része mindeddig nem került a nagyközönség elé. Hihetetlen élmény volt forgatni az eredeti leveleket és fotókat. Megvallom, több alkalommal is könny szökött a szemembe. Itt egyébként egy budapesti operatőrrel, Farkas-Mohi Balázssal dolgoztam.

- *Azt lehet tudni, hány levelet váltottak egymással?*

- Megmondom őszintén, nem tudom. Nyilván kézhez kaptam az egész anyagot – egy óriási stósz levelet –, de eszembe sem jutott ezeket

A fiatal Bánffy Katalinról készült fotók, amelyeket ő maga küldött apjának, Bánffy Miklósnak

megszámolni. Az viszont fontos, hogy a levéltárban csak Bánffy Katalin levelei vannak, pontosabban azok a levelek, amelyeket az apjához, Bánffy Miklóshoz írt. Bánffy válaszlevelei feltehetőleg Marokkóban lehetnek, de ott egyszerűen örültem annak, amit a grófnő megoszt velem, eszembe se jutott ezekre rákérdezni; így is sokkal több kedveséget, időt és szeretetet kaptam tőle, mint gondoltam volna. Azok a válaszlevelek, amiket a filmben is felhasználtunk, a Marosi Ildikó által szerkesztett kötetből származnak. A beszélgetést leszámítva a film tulajdonképpen a kettejük levelezésére épül: ebből bontakozik ki a grófnő egész marokkói élete és az arab világhoz való viszonyulása is, illetve ebből válik nyilvánvalóvá, hogy milyen hihetetlenül erős az a szeretet, ami kettejüket összekapcsolja. A levelezésből különben az is kiderül, hogy Bánffy mennyire szerette a feleségét, Váradi Arankát, a Nemzeti Színház legnagyobb művészei közé sorolt színésznőjét, akiről szerintem méltatlanul kevés szó esik a gróf kapcsán.

- Térjünk vissza a Bánffy Katalinnal készített interjúhoz. Hány órát forgattatok vele?

- Három napot tudtunk Marokkóban tölteni, de ez nyilván nem három teljes nap volt, mert el kellett jutni ide-oda Tangerben, ráadásul szinte mindenhová gyalog mentünk. A grófnővel mindhárom napon találkoztam. A lánya azt mondta nekem, hogy vigyázzak rá, mert idős, maximum másfél órányi vendégeskedést bír ki egyszerre. Ehhez képest

az első nap végén, amikor eljövételkor ránéztem az órára, kiderült, hogy öt és fél órát töltöttünk együtt. Ez is mutatja, mennyire felvillanyozta a látogatásom, illetve hogy nagyon jól éreztük magunkat egymás társaságában. Másnap is visszavárt – akkor közel négy órát voltam ott –, harmadnap meg el kellett búcsúznunk egymástól (erre később még visszatérek). Ami a forgatást illeti, azt se úgy képzeld, hogy felvettünk egy szokványos interjút. Amint említettem, előbb leültünk ebédelni, és közben, illetve utána is beszélgettünk, aztán előszedett egy társasjátékot, amit a másik lányától, Lilibeth-től kapott Párizsból, és azzal is játszottunk egyet. Természetesen én előzetesen készültem, összeírtam a kérdéseimet, de dokumentumfilmek készítésénél néha értelmetlen ragaszkodni valamiféle forgatókönyvhöz vagy menetrendhez: jobb maximálisan alkalmazkodni az interjúalanyhoz, engedni, hogy ő vigyen téged. Kérdezni is nehéz a grófnőtől, nagyothall már, tehát nem volt könnyű vele beszélgetni. Néha a filmben is szinte kiabálok, hogy eljusson hozzá a kérdés, és így sem mindig sikerült megértetni magam – bár gyanakszom, volt olyan kérdésem, amit tulajdonképpen nem is akart meghallani.

Ami engem az életén kívül még nagyon érdekelt, az az Erdély-trilógia angolra fordítása volt. Már pontosan ő sem emlékszik, mennyi ideig tartott, de legalább nyolc vagy kilenc éven át fordította. Hatalmas feladat, ha belegondolsz: azért mégiscsak egy háromkötetes könyvről, Bánffy Miklós legjelentősebb művéről van szó, ráadásul az angol változat különösen fontos, hiszen Bánffyt tulajdonképpen ennek köszönhetően ismerte meg a világ. Miután angolul megjelent, további hét nyelvre is lefordították.

Bánffy Katalin különben összesen öt vagy hat nyelven beszél, a háztartási alkalmazottaival is arabul, spanyolul, franciául érteti meg magát. Annak ellenére, hogy nagyon régóta nem él magyar nyelvterületen, az anyanyelvét még mindig gyönyörűen beszéli. Illetve pontosítanék: úgy beszél magyarul, ahogyan abban a letűnt nemesi vagy arisztokrata világban beszéltek, amelyből ő maga is származik. Ez különben nem kizárólag a beszédében nyilvánul meg: úgy is viselkedik, úgy étkezik, úgy fogja meg az evőeszközöket, stb. Nem is tudom, hogyan lehetne ezt jól megfogalmazni: mintha nem csupán azt a néhány családi tárgyat menekítette volna ki a második világháború után Erdélyből, illetve később Magyarországról, hanem a szokásai által azt a világot

is, amiben korábban élt. És emiatt nem is feltétlenül csak az az érdekes, amit elmond, hanem az is, hogy általa mintha abba a világba nyerne betekintést az ember, aminek Bánffy Miklós is a részese volt. És mindezt úgy, hogy tulajdonképpen hetvenöt éve Észak-Afrikában él. Rá is kérdeztem, milyen a viszonya az arab világgal. Azt válaszolta, nagy tiszteletben tartja őket, de nem igazán vette át a szokásaikat, merthogy ő maga nem arab. Megmaradt magyar grófnőnek.

- *Említetted, hogy utolsó nap vissza kellett menni elkészönni. Hogyan zajlott a búcsúzkodás?*

- Meglehetősen érdekesen, ugyanis útravalóként süteményt sütött nekünk. Mindenesetre mikor az utolsó napon megérkeztünk a villa elé, a háztartási alkalmazottak nem engedtek be. Szinte negyven percet kellett várakoznunk az udvar egzotikus növényei között úgy, hogy közben kihallatszott az épületből, amint a grófnő kiabál valakivel. El sem tudtuk képzelni, mi lehet a feszültség oka. Aztán persze kiderült: csak arról volt szó, hogy a háztartási alkalmazott elégette a süteményt, mire a grófnő újra begyúratta a tésztát, süttetett egy másikat, és azt kellett kivárni. Csak akkor engedtek be, mikor már a süteménnyel a kezében tudott fogadni bennünket. Nem volt mit tenni, vártunk türelmesen.

- *A grófnő villáján kívül még hol filmeztetek Marokkóban?*

- Azokat a helyszíneket jártuk végig, amelyek valami módon Bánffy Katalin korábbi életéhez kötődnek. Ilyenek voltak a Café Hafa vagy a Café Baba, ahol nagyon sok híres ember megfordult, és ahol látni, micsoda nagyvilági élet zajlott régebben Tangerben. Meg a kedvenc helyeit: itt találkozik a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán, a grófnő pedig még néhány évvel ezelőtt is napi másfél órát úszott az óceánban. Ezért kerültek be a filmbe a víz alatti felvételek. Gyönyörűen írja le az apjának az anemónákat, meg úgy általában a víz felszíne alatti világot. Annyira szépen, hogy Bánffy Miklósnak egyik utolsó vágya az volt, bárcsak ott, a lánya mellett, az Atlanti-óceán partján érhetné az elmúlás.

- *A víz alatti felvételek is Marokkóban készültek?*

- Nem, itt van egy kis család. Nagyon hideg volt az Atlanti-óceán, a búvárkodás meg nagyon drága, úgyhogy sem időnk, sem pénzünk nem

lett volna arra, hogy felszerelést béreljünk a merüléshez, illetve a víz alatti filmezéshez. A Vörös-tengernek viszont nagyon hasonló az élővilága: ott én is merültem, és az ottani bűvároktatómtól rendeltem meg a felvételeket. Úgyhogy a Marokkóban forgatott dokumentumfilmünkhöz a víz alatti részt tulajdonképpen Egyiptomban vettük fel.

- *Van még valami, amiről nem beszéltünk, de fontosnak tartanád néhány szót szólni róla?*

- Talán két dolog. Az egyik a grófnő villája, illetve az a hangulat, amit egyrészt az életmódja, másrészt a családja történetéhez kapcsolódó tárgyak kölcsönöznek a helynek. Bánffy Miklós több eredeti grafikáját és jelmeztervét is volt alkalmam megnézni, erről azonban nem is mondanék többet: benne vannak a filmben. A másik dolog a marokkói társasági élethez kapcsolódik: egy adott időszakban rengeteg olyan híresség fordult meg a városban, akinek a nevét ma a világirodalomból ismerjük – róluk is beszélünk a grófnővel készített interjú során. De ahhoz, hogy kiderüljön, kik ők, meg kell nézni a filmet.

Spitzer Judit Miklós Sándorral, a dokumentumfilm vágójával